

หลักนิติธรรมสากล กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

The International Rule of Law
and Human Rights Protection*

ชิตาพร (พิศลยบุตร) ได้ะวิเศษกุล**

ณัฐวัฒน์ กฤตยานวัช***

ภารตี ปลื้มโกศล****

ธนพัฒน์ เล็กเกียรติขจร*****

* โครงการวิจัยดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการอิสระว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.)

** อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*** อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

**** อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

***** อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บทคัดย่อ >>>>

โครงการวิจัยนี้ ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิด ความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติธรรมกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน การรับรองหลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกฎหมายระหว่างประเทศ และจุดร่วมของกลุ่มตัวชี้วัดหลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในแต่ละภูมิภาค เพื่อค้นพบหลักนิติธรรมสากลในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น โดยระเบียบวิธีวิจัยจะเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ใช้วิธีการดำเนินงาน ด้วยการศึกษจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากตราสารระหว่างประเทศต่าง ๆ มติองค์การระหว่างประเทศ กลุ่มตัวชี้วัดด้านหลักนิติธรรม การทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งต่าง ๆ อีกทั้งดำเนินการจัดสัมมนาเพื่อนำเสนอ และวิพากษ์ผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย ทำให้คณะผู้วิจัยค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมกับหลักสิทธิมนุษยชน และตัวชี้วัดที่เป็นสากลในการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนในบริบทระหว่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยนำไปใช้สำหรับการจัดทำกลุ่มตัวชี้วัดหลักนิติธรรมภายในประเทศต่อไป

ในอนาคตที่ประเทศไทยต้องจัดทำและพัฒนา กลุ่มตัวชี้วัดหลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น จะต้องเลือกกลุ่มตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยเป็นสำคัญ ในฐานะที่เป็นโมเดลในการพัฒนาตัวชี้วัดหลักนิติธรรมของไทยต่อไป

คำสำคัญ: หลักนิติธรรม/ หลักนิติธรรมสากล/ สิทธิมนุษยชน/ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

Abstract >>>>

This research project aims to study relationship and interdependence between rule of law and human rights, rule of law for human rights protection provided in international legal context and common aims of indicators of rule of law for human rights protection in different regions. What is found in this study is universal rule of law for human rights protection. With a documentary research method, researchers studied international instruments and rule of law indicators and have a literature review from different sources. In addition, researchers organized seminar to provide forum for comments and critics on study outcome so as to develop this research. This can make researchers answer research question and create a concept of research as a guideline for rule of law indicators of Thailand in the future.

Keywords: Rule of Law/ International Rule of Law/ Human Rights/ Human Rights Protection

หลักการและเหตุผล >>>>

ในสภาพสังคมปัจจุบัน “หลักนิติธรรม” เป็นหลักการสำคัญที่มีถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวอ้าง เพื่อสนับสนุนความชอบธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้บังคับใช้กฎหมาย และผู้ถูกบังคับใช้กฎหมาย หากทว่าในความเป็นจริงแล้ว การนิยามความหมายของหลักการดังกล่าวไม่สามารถอธิบายความหมายได้อย่างเป็นรูปธรรม ในปี พ.ศ. 2547 นายโคฟี อันนัน ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการแห่งองค์การสหประชาชาติ ได้เสนอนิยามความหมายของหลักนิติธรรม ว่า “หลักนิติธรรม หมายถึง หลักการ ธรรมาภิบาล

(Good governance) ที่บุคคลทุกคน สถาบัน องค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ ทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมถึงประเทศนั้น ๆ เอง มีหน้าที่รับผิดชอบต่อกฎหมายต่าง ๆ (Accountable to laws) ที่ได้ประกาศใช้ (Publicly promulgated) ที่ได้ บังคับใช้อย่างเท่าเทียม (Equal enforced) และได้มีการใช้ตัดสินพิพากษา อย่างอิสระ (Independently adjudicated) และสอดคล้องกับบรรทัดฐาน และมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ ยังกำหนดให้มีการวัดด้วยว่า ได้มีการยึดหลักการในเรื่องความเป็นสิ่งสูงสุดของกฎหมาย (Principle of supremacy of law) ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย (Equality before the law) หลักการรับผิดชอบต่อกฎหมาย (Accountability to the law) ความยุติธรรมในการใช้กฎหมาย (Fairness in the application of the law) หลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of powers) การมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ (Participation on decision-making) ความชัดเจนของกฎหมาย (Legal certainty) การหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไร้กฎเกณฑ์เป็นไปตามอำเภอใจ (Avoidance of arbitrariness and procedural) และหลักความโปร่งใสทาง กฎหมาย (Legal transparency)” (Mohan, 2011, p. 9)

จากนิยามความหมายดังกล่าวจะเห็นว่า การให้นิยามความหมายของ หลักนิติธรรมนั้น ไม่ได้วางอยู่โดยลำพัง หากแต่จะต้องพิจารณาบริบทแวดล้อม ที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับหลักการของหลักนิติธรรมประกอบด้วย โดยเฉพาะหลักธรรมาภิบาล และหลักประชาธิปไตย ซึ่งหลักการเหล่านี้ มีความเชื่อมโยงถึงกันและเสริมสร้างความแข็งแกร่งร่วมกัน โดยเฉพาะ การเสริมสร้างหลักนิติธรรมสำหรับคุ้มครองสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิและ เสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้นการนิยามความหมายของหลักนิติธรรม จึงมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งได้รับการรับรองในระดับ สากลตามอนุสัญญาระหว่างประเทศสำคัญ ๆ หลายฉบับ อาทิเช่น อนุสัญญา ว่าด้วยการขจัดกาเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of Racial Discrimination: CERD) กติการะหว่างประเทศ

ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: CEDAW) อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: CAT) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC) และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities: CRPD)

นอกจากนี้ทุกภูมิภาคทั่วโลก รวมถึงองค์กรในระดับระหว่างประเทศต่าง ๆ ได้มีการหยิบยกหลักนิติธรรมขึ้นมาเพื่อพิจารณาสาระที่เป็นรูปธรรมและจับต้องได้ อันจะนำไปสู่การอธิบายนิยามความหมายของหลักนิติธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม อาทิ ในภาคพื้นยุโรปได้มีความพยายามในการให้คำจำกัดความของหลักนิติธรรมเช่นกัน โดยในสหภาพยุโรป ได้กำหนดตัวชี้วัดสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ว่า หลักนิติธรรมประกอบด้วย

1. ความชอบด้วยกฎหมาย รวมถึงความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเป็นประชาธิปไตย
2. ความแน่นอนของกฎหมาย
3. การห้ามใช้อำนาจตามอำเภอใจ
4. การเข้าถึงความยุติธรรมต่อศาลที่เป็นอิสระและปราศจากการเอนเอียง
5. การเคารพสิทธิมนุษยชน
6. การไม่เลือกปฏิบัติ และหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย

สำหรับภูมิภาคอาเซียน ในอารัมภบทของกฎบัตรอาเซียน ซึ่งเป็น
ธรรมนูญหลักของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ระบุว่า
“ประเทศสมาชิกของประชาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
(อาเซียน) จะต้องยึดมั่นหลักประชาธิปไตย หลักนิติธรรม และหลักธรรมาภิบาล
ในการเคารพและปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” นอกจากนี้
มาตรา 1 (7) ของกฎบัตรยังกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของอาเซียนประการหนึ่งว่า
“เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย ธรรมาภิบาล และหลักนิติธรรม และเพื่อส่งเสริม
และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” เป็นต้น

การศึกษาวិจัยของศูนย์ทรัพยากรสิทธิมนุษยชน (Human Rights
Resource Centre: HRRC) ได้เสนอตัวชี้วัดหลักนิติธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชน
ของภูมิภาคอาเซียนไว้ 4 ประการ (Mohan, 2011, pp. 24-25) ได้แก่

ประการที่ 1 รัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐ และหน่วยงานของรัฐ
และตัวแทน อยู่ภายใต้กฎหมาย ตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่นใด หรือไม่

ประการที่ 2 กฎหมายและกระบวนการในการจับกุม การคุมขัง
และการทำโทษ ชอบด้วยกฎหมายนั้นมิอยู่โดยเปิดเผย ชอบด้วยกฎหมาย
และไม่กระทำโดยอำเภอใจหรือไม่ หลักการนี้เกี่ยวข้องกับการนำกฎหมาย
อาญาของรัฐมาใช้เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพ
ขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิในการมีเสรีภาพ ความถูกต้องในทางกายภาพ ความมั่นคง
ปลอดภัยของบุคคล และความยุติธรรม เซึ่งกระบวนการของกฎหมายและচারัง
ไว้ซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐาน ศักดิ์ศรี เสรีภาพ และความมั่นคง รวมทั้งความยุติธรรม
ของกฎหมาย

ประการที่ 3 บุคคลได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ในฐานะที่เป็น
กระบวนการที่กฎหมายได้บัญญัติและบังคับใช้นั้น สามารถเข้าถึงได้ ยุติธรรม
มีประสิทธิภาพ และได้ถูกนำไปใช้อย่างเท่าเทียม เสมอภาค หลักการที่เกี่ยวข้อง
กับกฎหมายต่าง ๆ ได้มีการประกาศใช้ทั่วกัน และใช้บังคับอย่างเท่าเทียมกัน
หรือไม่ และบุคคลสามารถเข้าถึงกระบวนการทางศาลได้อย่างเท่าเทียมกันและ
เกิดประสิทธิผลหรือไม่ และ

ประการที่ 4 ได้มีการบริหารจัดการด้านการยุติธรรม โดยสถาบันยุติธรรม และสถาบันศาลที่มีความสามารถเป็นกลาง และเป็นอิสระหรือไม่

นอกจากนี้ หลักนิติธรรมยังถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นวาทกรรมขององค์ภาวะอื่น ๆ ในประชาคมระหว่างประเทศอีกด้วย ทั้งองค์การระหว่างประเทศ และ NGOs ซึ่งได้หยิบยกหลักการนี้ขึ้นมาวิเคราะห์และวิพากษ์กันอย่างกว้างขวาง เช่น องค์การสหประชาชาติซึ่งได้ออกหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการปรับใช้หลักนิติธรรม และได้มีการร่างปฏิญญาว่าด้วยหลักนิติธรรมในระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ ของการประชุมระดับสูงครั้งที่ 67 ของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (Draft Declaration of the High-Level Meeting of the 67th Session of the General Assembly on the rule of law at the national and international levels) เท่านั้น The World Justice Project ก็ได้ให้นิยามของหลักนิติธรรมตามหลักการสากลสี่ประการ (The World Justice Project, September 9, 2013) ได้แก่

1. รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบตามกฎหมาย
2. กฎหมายมีความชัดเจน มีการประกาศแน่นอนและเป็นธรรม และให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน รวมถึงความมั่นคงของผู้คนและทรัพย์สิน
3. กระบวนการบัญญัติกฎหมาย บริหารงาน และบังคับใช้กฎหมายสามารถเข้าถึงได้ เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ
4. การเข้าถึงความเป็นธรรมดำเนินงานโดยองค์กรทางตุลาการที่มีอิสระ และมีคุณธรรม หมายความและเจ้าหน้าที่ตุลาการมีจำนวนที่เพียงพอต่อกรอำนวยการความยุติธรรม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันหลักนิติธรรมที่ถูกหยิบยกขึ้นมาจะมีการเชื่อมโยงกับหลักสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองในทางระหว่างประเทศด้วยเสมอ ดังนั้น การจะนิยามความหมายหรือพิจารณาตัวชี้วัดที่แสดงถึงการมีอยู่ของหลักนิติธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชน จึงควรได้รับการศึกษา เพื่อให้สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมกับหลักสิทธิมนุษยชนในบริบทระหว่าง

ประเทศ ตลอดจนตัวชี้วัดเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจตัวชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมภายใต้หลักการพื้นฐานสากลของหน่วยงาน และภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อนำเสนอภาพรวมของตัวบ่งชี้ที่ใช้ชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนในทางระหว่างประเทศที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย >>>>

ก. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชน ตลอดจนหลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในบริบทระหว่างประเทศ

ข. เพื่อศึกษาพันธกรณีระหว่างประเทศที่รัฐมีตามอนุสัญญาระหว่างประเทศ ที่ผูกพันรัฐในการรับรองหลักนิติธรรมสำหรับสิทธิมนุษยชน และแนวคิด หลักการ และข้อมติต่าง ๆ ขององค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักนิติธรรมมาปรับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมถึงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน

ค. เพื่อศึกษาตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการปรับใช้หลักนิติธรรมภายใต้หลักการพื้นฐานสากลของหน่วยงานและภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อนำเสนอภาพรวมของตัวบ่งชี้ที่ใช้ชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนในทางระหว่างประเทศ

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย >>>>

การศึกษานี้เชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเชิงเอกสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชนในบริบทระหว่างประเทศ การศึกษากอบแนวคิดของความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมกับสิทธิมนุษยชน ของประเทศต่าง ๆ ซึ่งรัฐมีพันธกรณีตามอนุสัญญาระหว่างประเทศ รวมไปถึงหลักการ แนวคิด และข้อมติขององค์การระหว่างประเทศ เกี่ยวกับการนำหลักนิติธรรมมาปรับใช้เพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

โดยจะศึกษาถึงตัวชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนของภูมิภาค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในระดับระหว่างประเทศ

คำถามวิจัย >>>>

1. หลักนิติธรรมกับสิทธิมนุษยชนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
2. หลักนิติธรรมระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ได้รับการรับรองตามกฎหมายในบริบทระหว่างประเทศหรือไม่ เพียงใด
3. ตัวชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมภายใต้หลักการพื้นฐานสากลของภูมิภาค และองค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่ใช้ชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรม เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในทางระหว่างประเทศ คืออะไร

ระเบียบวิธีวิจัย >>>>

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากอนุสัญญาระหว่างประเทศ จารีตประเพณีระหว่างประเทศ หลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไป รวมไปถึงมติขององค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะองค์การสหประชาชาติ แนวคำพิพากษาของศาลต่างประเทศที่ยืนยันการยึดถือหลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ยังศึกษาวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งรายงานของรัฐ และองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (Non-state Actors: NSAs) เช่น World Justice, International Commission of Justices: ICJ, Human Right Watch: HRW, Amnesty International: AI เป็นต้น รวมถึงงานเขียนทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

วิธีการดำเนินงาน >>>>

การศึกษาหลักนิติธรรมระหว่างประเทศเพื่อสิทธิมนุษยชน เป็นการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น

ก. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี ข้อมูลจากสารต่าง ๆ อาทิ อนุสัญญา ตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ มติองค์การระหว่างประเทศและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ข. นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อนำเสนอตัวชี้วัดสากลที่ชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนในบริบทระหว่างประเทศ

ค. จัดสัมมนาเพื่อนำเสนอ และวิพากษ์ผลการศึกษาวิจัย เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ในส่วนงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลที่ได้รับ >>>>

1. หลักนิติธรรมกับสิทธิมนุษยชนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ?

หลักนิติธรรมกับสิทธิมนุษยชนมีความสัมพันธ์เชิงเกื้อหนุนระหว่างกัน การส่งเสริมหลักนิติธรรมและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงต้องกระทำควบคู่กันไป จึงจะบรรลุซึ่งเป้าหมายสำคัญในการประกัน คุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน รวมถึงการสร้างความเสมอภาคให้กับทุกคนและทุกฝ่ายในสังคม

การดำเนินการของกลไกรัฐที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมนั้น รัฐจะต้องถูกจำกัดอำนาจให้อยู่ภายใต้กฎหมาย บุคคลจะต้องมีความรับผิดชอบตามกฎหมาย ต่อเมื่อกฎหมายกำหนดว่าความผิดและโทษจากการกระทำความผิดดังกล่าว โดยที่เจ้าพนักงานของรัฐไม่อาจใช้อำนาจตามอำเภอใจ บุคคลทุกคนจะต้องมีความเสมอภาคภายใต้กฎหมายและศาลเดียวกัน โดยศาลจะต้องมี

ความเป็นอิสระและมีบทบาทเกี่ยวกับทำให้เกิดการรับรองสิทธิเสรีภาพ
 ขั้นพื้นฐานของประชาชนมากขึ้น* ในการที่รัฐบาลจะนำไปบังคับใช้กับประชาชน
 กฎหมายภายใต้หลักนิติธรรมนั้นจะต้องมีความคาดหมายได้ (Predictability)
 (Hayek, 2006, p. xilll) ก่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน (Equality) มีลักษณะ

* Albert Venn Dicey. Introduction to the Study of the Law of the Constitution (LF ed.) [1915] ใน Chapter IV: THE RULE OF LAW: ITS NATURE AND GENERAL APPLICATIONS, Dicey ได้อธิบายว่า “rule of law,” then, which forms a fundamental principle of the constitution, has three meanings, or may be regarded from three different points of view.

“It means, in the first place, the absolute supremacy or predominance of regular law as opposed to the influence of arbitrary power, and excludes the existence of arbitrariness, of prerogative, or even of wide discretionary authority on the part of the government. Englishmen are ruled by the law, and by the law alone; a man may with us be punished for a breach of law, but he can be punished for nothing else.

It means, again, equality before the law, or the equal subjection of all classes to the ordinary law of the land administered by the ordinary Law Courts; the “rule of law” in this sense excludes the idea of any exemption of officials or others from the duty of obedience to the law which governs other citizens or from the jurisdiction of the ordinary tribunals; there can be with us nothing really corresponding to the “administrative law” (droit administratif) or the “administrative tribunals” (tribunaux administratifs) of France.²¹ The notion which lies at the bottom of the “administrative law” known to foreign countries is, that affairs or disputes in which the government or its servants are concerned are beyond the sphere of the civil Courts and must be dealt with by special and more or less official bodies. This idea is utterly unknown to the law of England, and indeed is fundamentally inconsistent with our traditions and customs.

The “rule of law,” lastly, may be used as a formula for expressing the fact that with us the law of the constitution, the rules which in foreign countries naturally form part of a constitutional code, are not the source but the consequence of the rights of individuals, as defined and enforced by the Courts; that, in short, the principles of private law have with us been by the action of the Courts and Parliament so extended as to determine the position of the Crown and of its servants; thus the constitution is the result of the ordinary law of the land.”

เป็นการทั่วไป (Generality) และมีความแน่นอน (Certainty) (Tamanaha, 2009, p. 66) ซึ่งจากที่ได้อธิบายมาข้างต้นนั้น เป็นเรื่องของหลักนิติธรรมเชิง รูปแบบ (Formal Rule of Law) อย่างไรก็ตาม กลไกรัฐจะต้องให้ความสำคัญกับเนื้อหาแห่งสิทธิปัจเจก (Individual Rights) เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเคียงคู่ไปกับการจำกัดอำนาจรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นหลักนิติธรรมเชิงเนื้อหา (Substantive Rule of Law) โดยศาลจะต้องมีบทบาทสำคัญในการวางหลักเกณฑ์เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิของประชาชน (Tamanaha, 2009, pp. 102-113)

ด้วยเหตุนี้ จึงเอื้อต่อการปฏิบัติตามพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนของรัฐ เมื่อพิจารณาในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 จะเห็นได้ชัดว่า อารัมภบทซึ่งแสดงถึงวัตถุประสงค์ของตราสารดังกล่าว ได้มีการระบุถึงหลักนิติธรรมเอาไว้ในฐานะที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพื่อที่จะไม่บีบบังคับให้มนุษย์ต้องหันเข้าหาการลุกขึ้นต่อต้านทรราชย์และการกดขี่จากรัฐเป็นวิธีการสุดท้าย* นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาแห่งสิทธิตามอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนนั้น ย่อมเห็นได้ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น กลไกรัฐที่ให้ความสำคัญกับการพิจารณาคดีโดยศาลที่เป็นอิสระย่อมเอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม อันถือเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง** หรือกลไกรัฐที่เน้นความรับผิดชอบทางอาญาในกรณีที่มีการกระทำนั้น กฎหมายอาญาบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ ณ วันที่บุคคลผู้นั้นกระทำความผิดดังกล่าว ย่อมเอื้อต่อการรับรองและคุ้มครองสิทธิในการที่จะไม่รับผลทางกฎหมายอาญาย้อนหลังอันเป็นโทษกับตน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนและเป็นสิทธิที่ไม่อาจจำกัดได้ไม่ว่ากรณีใด*** เป็นต้น

* วรค ๓ ของอารัมภบทแห่งปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ กำหนดว่า "โดยที่เป็นการจำเป็นที่สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักนิติธรรม ถ้าจะไม่บังคับให้คนต้องหันเข้าหาการลุกขึ้นต่อต้านทรราชและการกดขี่เป็นวิถีทางสุดท้าย".

** Art.14 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

*** Art.15 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

นอกจากนี้ การปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ยังเกื้อหนุนให้เกิดกลไกภายในรัฐที่เอื้อต่อการปฏิบัติตามหลักนิติธรรม อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแต่ละฉบับย่อมเห็นได้ชัดว่ามีความเชื่อมโยงกับหลักนิติธรรมและก่อให้เกิดการดำเนินงานตามกลไกภายในรัฐอันเป็นสอดคล้องกับหลักนิติธรรม ตัวอย่างที่เห็นได้คือ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และการเมือง ค.ศ. 1966 ซึ่งได้กำหนดเกี่ยวกับสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถใช้ยื่นกับรัฐในการไม่ให้รัฐเข้ามาแทรกแซง อันถือเป็นสิทธิในเชิงปฏิเสธ (Negative Rights) นั่นคือ สิทธิที่รัฐจะต้องให้การรับรองด้วยการไม่เข้ามาแทรกแซงต่อตัวประชาชน เนื่องจากเป็นสิทธิอันติดตัวมนุษย์ โดยธรรมชาติมาตั้งแต่เกิด รัฐมีหน้าที่แต่เพียงรับรองสิทธิดังกล่าวเท่านั้น การเข้ามาดำเนินการใด ๆ อันเป็นการแทรกแซงอันจะถือเป็นการใช้อำนาจตามอำเภอใจ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2543, หน้า 52) เมื่อพิจารณาในแต่ละรายละเอียดของสิทธิจะยิ่งเห็นได้ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักนิติธรรม ให้กับกลไกการใช้อำนาจรัฐ เช่น ในกรณีของสิทธิที่จะไม่รับผลทางกฎหมาย อาญาอันหลังอันเป็นโทษกับตน* เพื่อให้เกิดความแน่นอน มั่นคงแห่งสิทธิ ซึ่งอาจถูกกระทบจากการใช้กฎหมายอาญา เนื่องจากกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายซึ่งกระทบต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน การบังคับใช้กฎหมายอันหลังจึงทำได้เฉพาะที่เป็นคุณต่อผู้กระทำความผิดและจำเลย เท่านั้น จึงถือเป็นการวางกรอบหลักเกณฑ์และกลไกทางการบังคับใช้กฎหมายที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมในการที่จะไม่ให้กฎหมายอาญามีผลย้อนหลังที่เป็นโทษแก่จำเลย ยิ่งกว่านั้น สิทธิในการมีสภาพบุคคลตามกฎหมาย** ยังเอื้อต่อการวางกลไกการดำเนินงานของรัฐที่เอื้อต่อหลักนิติธรรมว่าด้วยความเสมอภาคภายใต้กฎหมายเดียวกันโดยบุคคลทุกคนจะต้องเป็นบุคคลภายใต้กฎหมาย

* Art.16(1) of the International Covenant on Civil and Political Rights.

** Art.15 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

เดียวกันเพื่อได้รับความคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม* นอกจากนี้ สิทธิอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการละเมิดการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็ นสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน** สิทธิเกี่ยวกับการได้รับการพิจารณาคดีในชั้นศาลและได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษา บุคคลจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและศาลเดียวกันซึ่งจะเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดี โดยจะต้องเป็นศาลอิสระที่ปราศจากการแทรกแซงของฝ่ายใด*** อีกทั้งการนำคดีขึ้นสู่ศาลจะต้องได้รับความคุ้มครอง (Karpen, n.d., p. 170 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, ม.ป.ป., หน้า 33-34) ย่อมสะท้อนถึงการเกื้อหนุนต่อการส่งเสริมให้กลไกรัฐมีความเคารพต่อ หลักนิติธรรมนอกเหนือจากการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

2. หลักนิติธรรมระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้รับการรับรองตามกฎหมายในบริบทระหว่างประเทศหรือไม่ ? เพียงใด ?

หลังจากที่ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างการส่งเสริมหลักนิติธรรมกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไปแล้ว จะเห็นได้ว่าหลักนิติธรรมระหว่างประเทศเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้มีการระบุเอาไว้ในมติของที่ประชุมสมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติที่ 67/1 ซึ่งวางแนวความคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมสากลเอาไว้ว่า รัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติมีพันธะที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์การในการอารังรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของโลก ด้วยการรักษาสันติภาพ การเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และการพัฒนา อันถือเป็นหลักการพื้นฐานด้านหลักนิติธรรมสากล**** และได้มีการวางหลักการอีกครั้งเกี่ยวกับหลักนิติธรรมในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศภายใต้มติของที่ประชุมสมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติที่ 67/97***** เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของหลักการดังกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อประชาคมโลก

* Albert Venn Dicey. Loc. Cit.

** Art.9 and 10 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

*** Art.14 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

**** United Nations General Assembly Resolution 67/1 (A/RES/67/1).

***** Ibid. (A/RES/67/97).

หลักนิติธรรมระหว่างประเทศเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น เน้นการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน และความเป็นอิสระของ อำนาจตุลาการอันนำไปสู่การรับรองสิทธิมนุษยชนที่เป็นรูปธรรม ซึ่งต้องให้ความสำคัญกับหลักการไม่เลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่เลือกปฏิบัติ ต่อสตรี ไปจนถึงการคุ้มครองสิทธิเด็กจากการถูกเลือกปฏิบัติไปจนถึงการใช้ ความรุนแรง การทารุณกรรม และการล่วงละเมิดต่อเด็ก เพื่อเป็นการรับรองว่า เด็กจะต้องได้รับประโยชน์สูงสุด*

ในเรื่องการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมนั้น นอกเหนือจากกระบวนการ ยุติธรรมในยามปกติแล้ว ยังรวมถึงกระบวนการยุติธรรมช่วงเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) ในช่วงสถานการณ์หลังความขัดแย้ง (Post-Conflict Situation) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญสำหรับการเยียวยาแก้ไขการละเมิดสิทธิ มนุษยชนโดยรัฐ การสร้างความสมานฉันท์ให้กับสังคม การสร้างความเชื่อมั่น ต่อสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม และการสร้างหลักนิติธรรมภายในรัฐ โดยจะต้อง เสริมด้วยกระบวนการค้นหาความจริง (Truth-Seeking Process) เพื่อสืบหา ข้อเท็จจริงด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน และอาจรวมไปจนถึงสิทธิตาม กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ**

อนึ่ง ในด้านการเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันสอดคล้องกับ หลักนิติธรรมระหว่างประเทศตามที่ได้กล่าวมานั้น ได้ปรากฏในอนุสัญญาสิทธิ มนุษยชน 9 ฉบับ โดยมี 7 ฉบับที่ไทยเป็นภาคี ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยการจัด การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1965 (Convention on the Elimination of Racial Discrimination: CERD) กติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) กติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 (International

* A/RES/67/97, op.cit., pp. 16-17.

** A/RES/67/97, op.cit., pp. 21-22.

Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1979 (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: CEDAW) อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี ค.ศ. 1984 (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: CAT) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 (Convention on the Rights of the Child: CRC) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ ค.ศ. 2006 (Convention on the Rights of Persons with Disabilities: CRPD) และอีก 2 ฉบับ คือ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความคุ้มครองสิทธิของแรงงานอพยพและสมาชิกครอบครัว ค.ศ. 1990 (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families: ICMW) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการป้องกันการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ค.ศ. 2006 (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: CED)

นอกจากนี้ รัฐจะต้องไม่ก่อให้เกิดการลอยนวลของผู้กระทำความผิด (Impunity) จากการก่ออาชญากรรมสงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ โดยจะต้องสร้างความเชื่อมั่นว่าผู้กระทำความผิดดังกล่าวจะต้องถูกดำเนินคดีและลงโทษตามกฎหมายและกระบวนการทั้งระดับรัฐภูมิภาค ไปจนถึงระดับสากล* มติที่ประชุมสมัชชาใหญ่จึงเห็นชอบในการเรียกร้องให้รัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติที่ไม่ใช่ภาคีของศาลอาญาระหว่างประเทศเข้าเป็นภาคีในธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศเพื่อยุติการลอยนวลของผู้กระทำความผิดในอาชญากรรมดังกล่าว และเสริมสร้างหลักนิติธรรมให้เกิดขึ้นทั้งในระดับรัฐและในระดับระหว่างประเทศ**

* A/RES/67/97, op.cit., p. 22.

** A/RES/67/97, op.cit., p. 23.

ศาลอาญาระหว่างประเทศได้รับการก่อตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดใน 4 ฐานความผิด ที่มีมิติเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง ได้แก่ อาชญากรรมสงคราม การรุกราน การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ เป็นต้น*

วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของศาลอาญาระหว่างประเทศนั้น มีขึ้นเพื่อเสริมเขตอำนาจของศาลภายในประเทศ (Complementarity)** ทั้งนี้ เป็นความมุ่งหมายของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศผู้จัดทำธรรมนูญฉบับดังกล่าวขึ้น เพื่อให้ศาลภายในประเทศมีบทบาทหลักในการดำเนินคดีต่อตัวผู้กระทำความผิดจนถึงที่สุด หากกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาภายในประเทศไม่ได้มีการดำเนินไปตามที่ควรจะเป็น หรือได้มีการดำเนินจนเสร็จสิ้นแต่ไม่อาจนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ (Exhaustion of Local Jurisdiction) จึงเป็นอำนาจของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในการพิจารณาคดีดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในบางกรณี หากไม่ปรากฏว่ากลไกศาลภายในประเทศยังคงอยู่เพื่อดำเนินคดีต่อตัวผู้กระทำความผิดดังกล่าว ศาลอาญาระหว่างประเทศสามารถดำเนินคดีต่อตัวผู้กระทำความผิดนั้นได้ทันทีโดยไม่ต้องพิจารณาถึงการดำเนินคดีตามกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาภายในรัฐ (Schabas, 2011, pp. 190-195)

นอกจากนี้ World Justice Project ยังได้จัดทำตัวชี้วัดด้านหลักนิติธรรมสากลโดยกำหนดว่า (Agrast, Botero and Ponce, 2011, pp. 1-2)

1. รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบตามกฎหมาย
2. กฎหมายมีความชัดเจน มีการประกาศแน่นอนและเป็นธรรม และให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน รวมถึงความมั่นคงของผู้คนและทรัพย์สิน

* Art.5 of the Rome Statute of the International Criminal Court

** Preamble of the Rome Statute of the International Criminal Court :“Emphasizing that the International Criminal Court established under this Statute shall be complementary to national criminal jurisdictions,”.

3. กระบวนการบัญญัติกฎหมาย บริหารงาน และบังคับใช้กฎหมาย สามารถเข้าถึงได้ เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ

4. การเข้าถึงความเป็นธรรมค่านางงานโดยองค์กรทางตุลาการที่มีอิสระ และมีคุณธรรม ทนายความและเจ้าหน้าที่ตุลาการมีจำนวนที่เพียงพอต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรม

จะเห็นได้ว่า หลักนิติธรรมสากลนั้น มีส่วนในการให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพื่อให้แน่ใจว่าจะประชาคมระหว่างประเทศจะไม่ย้อนกลับไปสู่ภาวะโกลาหลและโศกนาฏกรรม ดังเช่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อีก ยิ่งกว่านั้น ยังเป็นหลักประกันในเชิงมนุษยธรรมที่ยั่งยืนเพื่อยืนหยัดปกป้องความเป็นมนุษย์ต่อไป

3. ตัวชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมภายใต้หลักการพื้นฐานสากลของภูมิภาค และองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่ใช้ชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในทางระหว่างประเทศ คืออะไร ?

การปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น ถึงแม้จะมีแนวความคิดและตัวชี้วัดที่ทางองค์การสหประชาชาติได้จัดทำขึ้นแล้วก็ตาม แต่มุมมองและแนวความคิดที่แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ได้ส่งผลให้การจัดทำตัวชี้วัดในแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกันไปด้วย จึงสะท้อนถึงความหลากหลายในบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นภูมิภาคยุโรป อเมริกา ออสเตรเลียและโอเชียเนีย เอเชีย และแอฟริกา อย่างไรก็ตาม ยังคงมีจุดร่วมระหว่างกลุ่มตัวชี้วัดในระดับสหประชาชาติและในหลายภูมิภาคอยู่ด้วยกันอันสะท้อนความเป็นสากลของแนวความคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมเพื่อส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ซึ่งตัวชี้วัดในแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะดังนี้

3.1 ตัวชี้วัดหลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ได้ทำขึ้นภายใต้โครงการจัดทำตัวชี้วัดหลักนิติธรรมขององค์การสหประชาชาติ (The United Nations Rule of Law Indicators

Project) โดยเป็นความร่วมมือระหว่างแผนกปฏิบัติการรักษาสันติภาพขององค์การสหประชาชาติ (The United Nations Department of Peacekeeping Operations: DPKO) สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (The Office of the United Nations Commissioner for Human Rights) สำนักงานฝ่ายกฎหมายแห่งสหประชาชาติ (The Office of Legal Affairs) องค์การกองทุนเด็กแห่งสหประชาชาติ (The United Nations Children's Fund) สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (The United Nations Development Programme) องค์การกองทุนพัฒนาสตรีแห่งสหประชาชาติ (The United Nations Development Fund for Women) สำนักงานข้าหลวงใหญ่ ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (The United Nations High Commissioner for Refugees) สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (the United Nations Office on Drugs) และธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการฟื้นฟูและการพัฒนา (International Bank for Reconstruction and Development) และได้รับการพัฒนาโดยแผนกปฏิบัติการรักษาสันติภาพขององค์การสหประชาชาติ (The United Nations Department of Peacekeeping Operations: DPKO) และสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (The Office of the United Nations Commissioner for Human Rights) เพื่อเป็นเครื่องมือไปสู่การประเมินการส่งเสริมหลักนิติธรรมภายในรัฐในสถานการณ์หลังความขัดแย้ง เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์การสหประชาชาติในการคุ้มครองหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชน ซึ่งกลุ่มตัวชี้วัดดังกล่าวเน้นหนักไปทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อันเนื่องมาจากความมุ่งหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการคุ้มครองหลักนิติธรรมทั้งในระหว่างความขัดแย้งและหลังความขัดแย้ง ทั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวมีที่มาจากการขาดการคุ้มครองหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จนส่งผลให้ความขัดแย้งบานปลายขยายตัวเป็นวงกว้างในระดับประเทศจนถึงระดับ

ระหว่างประเทศ องค์การสหประชาชาติเล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้พัฒนาตัวชี้วัดหลักนิติธรรมขึ้น เพื่อบ่งชี้จุดเด่นและข้อท้าทายต่อการส่งเสริมหลักนิติธรรมสากลภายในรัฐ และให้ความช่วยเหลือและการสนับสนุนทางยุทธศาสตร์และทางเทคนิคต่อรัฐดังกล่าวต่อไป (Newsletter for the United Nations Rule of Law Indicators Project Vol.1, 2009, p.2)

3.2 ตัวชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคยุโรป นั้น ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมเป็นหลัก เนื่องจากการขยายตัวของสมาชิกสภายุโรป (The Council of Europe) เป็น 47 ประเทศ ซึ่งสมาชิกใหม่มาจากประเทศอดีตสมาชิกของสหภาพโซเวียตและยูโกสลาเวียเดิม ซึ่งมีปัญหาการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ไปจนถึงการพัฒนา ส่งผลให้มีปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างมากจนคดีเข้าสู่ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมีมากขึ้น (Arold, 2007, pp. 24-27) อีกทั้ง การปรับโครงสร้างศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปด้วยการยุบคณะกรรมาธิการยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจนเหลือเพียงศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปเพียงแห่งเดียว เพื่อลดขั้นตอนในการนำคดีเข้าสู่ศาล ส่งผลให้มีจำนวนคดีเข้าสู่ศาลมากขึ้นไปอีก (Arold, 2007, p. 28) ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาจำนวนคดีล้นศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป ซึ่งเป็นศาลภายใต้กรอบของสภายุโรป ตัวชี้วัดหลักนิติธรรมจึงเน้นหนักไปทางการบริหารกิจการยุติธรรมและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ดังนั้น กลุ่มตัวชี้วัดซึ่งได้รับการพัฒนาโดยคณะกรรมาธิการยุโรปว่าด้วยประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม (The European Commission for the Efficiency of Justice: CEPEJ) จึงมีความเกี่ยวข้องของทางอ้อมอันนำไปสู่การส่งเสริมหลักนิติธรรมสากลเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้

โดยกลุ่มตัวชีวิตที่เกี่ยวข้องสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่*

กลุ่มที่ 1: การเข้าถึงความยุติธรรม

กลุ่มที่ 2: การพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม, ภาระงานของศาล และประสิทธิภาพในการดำเนินคดี

กลุ่มที่ 3: การระงับข้อพิพาทเชิงทางเลือก (ADR)

กลุ่มที่ 4: ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย

ขณะที่ในกรอบขององค์การสหภาพยุโรปนั้น ได้มีความพยายามในการจัดทำตัวชีวิตที่เกี่ยวกับการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมมากเท่ากับของสภายุโรป โดยความพยายามดังกล่าวได้ริเริ่มโดย The European Union Agency for Fundamental Rights ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยุโรป (The European Union Commission) มีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ องค์การสหภาพยุโรปและประเทศสมาชิก สร้างความแน่นอนเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานให้กับบุคคลผู้อยู่ในประเทศสมาชิกของ องค์การสหภาพยุโรป ทั้งยังวางมาตรฐานขั้นต่ำเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้เป็นจริงในภูมิภาค (European Union Agency for Fundamental Rights, n.d.)

3.3 ตัวชีวิตการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคเอเชีย นั้น ได้มีความพยายามโดยภาคประชาสังคม โดยมี องค์กรเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาตัวชีวิตดังกล่าวคือ ศูนย์ทรัพยากรทางสิทธิมนุษยชน (The Human Right Resource Centre: HRRC) ซึ่งได้ทำโครงการวิจัยเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอาเซียนในหัวข้อ “หลักนิติธรรมสำหรับสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอาเซียน : การทำการศึกษาวิจัยในระดับพื้นฐาน”

* ที่มาของข้อมูลตัวชีวิตดังกล่าวมาจากรายงานการศึกษาในแต่ละรอบการประเมินของ CEPEJ ในปี ค.ศ. 2012 (ข้อมูลปี ค.ศ. 2010) ที่มีชื่อว่า European Judicial Systems 2012 (2010 Data): Efficiency and Quality of Justice

โดยการจัดกลุ่มตัวชี้วัดดังกล่าวของการศึกษาวิจัยเป็นการจัดกลุ่มตัวชี้วัดตามหลักการสากลสี่ประการของหลักนิติธรรมสากล (Mohan, 2011, pp. 24-25) คือ

1. รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบตามกฎหมาย
2. กฎหมายมีความชัดเจน มีการประกาศแน่นอนและเป็นธรรม และให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน รวมถึงความมั่นคงของผู้คนและทรัพย์สิน
3. กระบวนการบัญญัติกฎหมาย บริหารงาน และบังคับใช้กฎหมายสามารถเข้าถึงได้ เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ
4. การเข้าถึงความเป็นธรรมดำเนินงานโดยองค์กรทางตุลาการที่มีอิสระ และมีคุณธรรม หมายความและเจ้าหน้าที่ตุลาการมีจำนวนที่เพียงพอต่อการอำนวยความสะดวก

3.4 ตัวชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอเมริกา ได้มีการพัฒนาโดยองค์การรัฐอเมริกัน (Organization of American States or OAS) ในการจัดทำตัวชี้วัดภายใต้ชื่อ Guidelines for preparation of progress indicators in the area of economic, social and cultural rights, document ซึ่งเน้นในเชิงสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยกลุ่มตัวชี้วัดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงความยุติธรรมสามารถแบ่งหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ดังนี้*

1. การกำจัดอุปสรรคและให้หลักประกันให้การเข้าถึงการศาล
2. องค์กรประกอบเกี่ยวกับกระบวนการทางกฎหมายในการดำเนินงานของฝ่ายบริหารที่เกี่ยวกับสิทธิทางสังคม
3. องค์กรประกอบเกี่ยวกับกระบวนการทางกฎหมายในการดำเนินงานของฝ่ายตุลาการที่เกี่ยวกับสิทธิทางสังคม

* Guidelines for preparation of progress indicators in the area of economic, social and cultural rights, document OEA/Ser.L/V/II.132. p.25.

4. องค์ประกอบเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการปกป้องทางการศาลที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวกับสิทธิทางสังคมไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

โดยแต่ละกลุ่มข้างต้น ยังมีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่ การรับรองสิทธิ การจัดการและข้อปฏิบัติทางด้านการเงินและงบประมาณ และสมรรถนะหรือประสิทธิภาพในการดำเนินการของภาครัฐ เพื่อสร้างตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบ ซึ่งตัวชี้วัดบางตัวสามารถแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มและมีความเป็นไปได้ที่องค์การรัฐอเมริกันจะนำมาประยุกต์ใช้ในการกำหนดตัวชี้วัดหลักนิติธรรมสากลในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอนาคต

3.5 ตัวชี้วัดการปรับใช้หลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคออสเตรเลียและโอเชียเนีย ยังไม่มีการสร้างและพัฒนาเพื่อปรับใช้หลักนิติธรรมสากลสำหรับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคโดยตรง แต่ในออสเตรเลียได้มีการสร้างตัวชี้วัดหลักนิติธรรมสากลโดยสถาบันหลักนิติธรรมของออสเตรเลียได้วางหลักการของหลักนิติธรรมของออสเตรเลียโดยแสดงให้เห็นผ่านตัวชี้วัดต่าง ๆ ดังนี้

1. การแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ
2. กฎหมายจะถูกบัญญัติโดยผู้แทนของราษฎรในทางที่เปิดกว้างและโปร่งใส
3. กฎหมายและการบริหารงานทางกฎหมายจะต้องเปิดกว้างและถูกวิจารณ์ได้อย่างเสรี
4. กฎหมายถูกนำไปใช้อย่างเท่าเทียมกันและเป็นธรรม ดังนั้นจึงไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย
5. ทุกคนสามารถรู้กฎหมายและสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้
6. หน่วยงานของรัฐต้องดำเนินการต่าง ๆ โดยสอดคล้องกับกฎหมายและกฎระเบียบ รูปแบบการดำเนินคดีใด ๆ แบบไม่มีการทรมานใด ๆ

7. ระบบการพิจารณาคดีมีความเป็นอิสระ เป็นธรรม เปิดเผย และโปร่งใส รวมถึงพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและรวดเร็ว

8. ทุกคนถูกสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่นและมีสิทธิที่จะอยู่สงบ และไม่จำเป็นต้องให้การปกป้องตัวเอง

9. บุคคลจะถูกดำเนินคดีตามกฎหมายทางแพ่งหรืออาญาต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดเท่านั้น

10. กฎหมายไม่มีผลย้อนหลังกระทบต่อบุคคล

หลักนิติธรรมดังกล่าวซึ่งเป็นหลักการที่เสริมสร้างให้ชาวออสเตรเลียอยู่ภายใต้กฎหมาย ซึ่งบัญญัติขึ้นจากบุคคลที่เป็นผู้แทน ซึ่งพวกเขาได้เลือกเข้าไป และกฎหมายต้องมีการบริหารจัดการที่ยุติธรรมและเป็นธรรม (The Rule of Law Institute's Principles , 2013)

3.6 ในส่วนของตัวชี้วัดการนำหลักนิติธรรมมาปรับใช้กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคแอฟริกา นั้น ไม่ได้มีตัวชี้วัดอย่างเป็นทางการ โดยองค์การสหภาพแอฟริกาซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศประจำภูมิภาค แต่ได้มีการนำตัวชี้วัดที่จัดทำโดย องค์กร World Justice Project (WJP) เพื่อประเมินการยึดถือหลักนิติธรรมในภาคปฏิบัติของแต่ละประเทศ โดยมี 9 ปัจจัยหลัก ที่ใช้ในการประเมินพิจารณา ได้แก่ (Agrast, Botero and Ponce, 2011, p. 2)

1. อำนาจที่จำกัดของรัฐ (Limited government powers)
2. การปราศจากคอร์รัปชัน (Absence of corruption)
3. ความมั่นคงและปลอดภัย (Order and security)
4. สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental rights)
5. รัฐบาลที่เปิดเผย (Open government)
6. การบังคับใช้กฎหมาย (Regulatory enforcement)
7. กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง (Civil justice)
8. กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal justice)

9. กระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการ (Informal justice) นอกจากนั้น ยังนำตัวชี้วัดของ Ibrahim Index of African Governance (IIAG) มาใช้ซึ่งแบ่งประเภทของกลุ่มตัวชี้วัดได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

1. ความปลอดภัยและหลักนิติธรรม (Safety & Rule of Law)
2. การมีส่วนร่วมและสิทธิมนุษยชน (Participation & Human Rights)
3. โอกาสในความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Sustainable Economic Opportunity)

4. การพัฒนามนุษย์ (Human development)

ในส่วนของความปลอดภัยและหลักนิติธรรม (Safety & Rule of Law) ตัวชี้วัดของ Ibrahim Index of African Governance (IIAG) ได้กำหนดตัวชี้วัดในส่วนของหลักนิติธรรมสากล (Rule of Law) จำนวน 5 ตัวชี้วัด (Mo Ibrahim Foundation, 2013, p. 4) ได้แก่

1. กระบวนการพิจารณาคดี (Judicial Process)
2. ความเป็นอิสระของการพิจารณาคดี (Judicial Independence)
3. บทลงโทษ (Sanctions)
4. การถ่ายโอนอำนาจ (Transfers of Power)
5. สิทธิในทรัพย์สิน (Property Rights)

จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดในแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างหลากหลายไปตามแต่ละภูมิภาค อย่างไรก็ดี ยังคงมีจุดร่วมของตัวชี้วัดในแต่ละภูมิภาคอยู่ ตัวอย่างเช่น ความเสมอภาคภายใต้กฎหมายเดียวกันอันนำมาซึ่งความรับผิดชอบของรัฐภายใต้กฎหมายนั้น ได้ปรากฏในหลายตัวชี้วัด อีกทั้งเป็นสิทธิซึ่งได้รับการยอมรับในระดับสากลโดยปรากฏในข้อ 16 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง ค.ศ. 1966 ในฐานะที่เป็นสิทธิอันไม่อาจจำกัดได้ไม่ว่าสถานการณ์ใดอีกด้วย

ต่อมา ในเรื่องของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมนั้น ตัวชี้วัดของหลายภูมิภาคมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิดังกล่าว ตัวชี้วัดด้านความโปร่งใสในการให้ข้อมูลด้านการพิจารณาคดีโดยศาลซึ่งพัฒนาขึ้นในภูมิภาคยุโรปและออสเตรเลีย กับตัวชี้วัดด้านการได้รับการสนับสนุนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิพากษาโดยศาลที่มีอำนาจ มีความสอดคล้องกับสิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรมโดยศาลอันเป็นอิสระ และสิทธิในการได้รับการสนับสนุนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิพากษา ซึ่งปรากฏในข้อ 14 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง ค.ศ. 1966

ส่วนการเข้าถึงความยุติธรรม ถือว่าเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในหลาย ๆ ด้าน เช่น ตัวชี้วัดด้านการให้ความช่วยเหลือประชาชนด้านกฎหมายซึ่งพัฒนาโดยภูมิภาคยุโรป เอเชีย และอเมริกา ตัวชี้วัดด้านสมรรถภาพของศาลในการสะสางคดีค้างซึ่งพัฒนาโดยภูมิภาคยุโรปกับออสเตรเลียและโอเชียเนีย และตัวชี้วัดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงความยุติธรรม มีความสอดคล้องกับสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็ว และเป็นธรรมโดยศาลซึ่งเป็นอิสระซึ่งได้รับการรับรองตามข้อ 14 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง ค.ศ. 1966

นอกจากนี้ การบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม แม้ว่าไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่มีส่วนเกื้อหนุนให้การรับรองสิทธิมนุษยชนในด้านสิทธิในกระบวนการยุติธรรมมีความเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เห็นได้จากตัวชี้วัดด้านการสร้างเสริมสมรรถภาพและการให้บริการอย่างทั่วถึงของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมซึ่งพัฒนาโดยภูมิภาคยุโรป เอเชีย และอเมริกา ตัวชี้วัดด้านประสิทธิภาพในการสะสางคดีค้างซึ่งพัฒนาโดยภูมิภาคยุโรปและออสเตรเลียและโอเชียเนีย และตัวชี้วัดความเป็นอิสระของศาลซึ่งพัฒนาโดยภูมิภาคอเมริกา ออสเตรเลียและโอเชียเนีย และแอฟริกา ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพในการบริหารกิจการยุติธรรม และเอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามมา

บทสรุปและข้อเสนอแนะ >>>>

จึงเห็นได้ว่า หลักนิติธรรมกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น มีความเกี่ยวข้องและส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ยิ่งกว่านั้น หลักนิติธรรมในระดับสากลจะให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างยิ่ง พร้อมไปกับการพัฒนาและการระงับข้อพิพาทด้วยสันติวิธีตามที่กำหนดเอาไว้ ในบรรทัดฐานกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม หลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในความเป็นจริง ซึ่งมีความสอดคล้องทั้งบรรทัดฐานกฎหมายระหว่างประเทศในแต่ละภูมิภาคจะมีตัวชี้วัดที่แตกต่างกันไปตามบริบทของภูมิภาคนั้นเองก็ตาม แต่ก็มีจุดร่วมบางประการที่แต่ละภูมิภาคมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความเสมอภาคภายใต้กฎหมายเดียวกัน สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การเข้าถึงความยุติธรรม และการบริหารงานยุติธรรม ทำให้เห็นว่าแนวคิดหลักนิติธรรมไม่ใช่เรื่องเฉพาะในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งแต่เป็นสิ่งที่เป็นสากล และได้รับการยกระดับให้มีความเป็นสากลในฐานะของหลักนิติธรรมระหว่างประเทศควบคู่ไปกับบรรทัดฐานกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ข้อเสนอแนะของคณะผู้วิจัยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ

ในอนาคตที่ประเทศไทยต้องจัดทำและพัฒนากลุ่มตัวชี้วัดหลักนิติธรรมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น จะต้องเลือกกลุ่มตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยเป็นสำคัญ ในส่วนของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น ตัวชี้วัดของภูมิภาคออสเตรเลียและโอเชียเนียจะมีความครอบคลุมชัดเจน และมีน้ำหนักที่สุด จึงเหมาะสมที่จะนำมาเป็นโมเดลในการพัฒนาตัวชี้วัดหลักนิติธรรมของไทย

ต่อมา ตัวชี้วัดการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมนั้น ตัวชี้วัดของภูมิภาคเอเชีย อเมริกา และออสเตรเลียกับโอเชียเนียจะมีความชัดเจนที่สุดในด้านกระบวนการยุติธรรมที่สะดวก รวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อย ซึ่งสามารถเสริมได้โดยตัวชี้วัดของยุโรป ซึ่งในส่วนของความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

โดยรัฐ ค่าใช้จ่ายจากค่าธรรมเนียมศาล ความแพร่หลายขององค์กรศาล รวมถึงจำนวนศาลชั้นต้นในคดีมีโนสาร่าและคดีที่มีการไกล่เกลี่ย ซึ่งน่าจะทำให้ตัวชีวิตของประเทศไทยในอนาคตมีความครอบคลุมด้านการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเต็มที่

ในส่วนของการบริหารงานยุติธรรม ตัวชีวิตของยุโรปถือว่าละเอียดที่สุดเนื่องจากครอบคลุมทั้งการสร้างเสริมสมรรถภาพการให้บริการของบุคลากรศาล การพิจารณาคดีที่มีความรวดเร็ว ไปจนถึงประสิทธิภาพการสะสางคดีค้างค้ำ แต่ยังขาดกลุ่มตัวชีวิตเกี่ยวกับความเป็นอิสระขององค์กรตุลาการ ซึ่งภูมิภาคที่เหลือนั้นมีกลุ่มตัวชีวิตดังกล่าว สามารถเสริมกันได้เป็นอย่างดีและส่งผลถึงกลุ่มตัวชีวิตหลักนิติธรรมของประเทศไทยที่มีความสมบูรณ์และครอบคลุม

สุดท้าย ในส่วนของความรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย ทุกภูมิภาคมีกลุ่มตัวชีวิตในเรื่องดังกล่าวทั้งสิ้น ถือเป็นจุดร่วมที่มีความเป็นสากลที่สุดเป็นประโยชน์สำหรับการจัดทำและพัฒนาตัวชีวิตหลักนิติธรรมของประเทศไทยในอนาคต

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังมีข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการระดมความคิดเห็นในงานสัมมนาเพื่อนำเสนอและวิพากษ์ผลการศึกษาในโครงการวิจัยดังกล่าว ซึ่งมีดังนี้

1. ตัวชีวิตด้านความรับผิดชอบทางกฎหมายของเอเชียเน้นความรับผิดชอบเจ้าหน้าที่รัฐและผู้แทน ขณะที่ภูมิภาคอเมริกาเน้นไปที่ความรับผิดชอบทางกฎหมายจากการบังคับคดี ทีมผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอของผู้เข้าร่วมสัมมนาว่า หากมีการกำหนดให้ตัวชีวิตครอบคลุมจะสร้างกรอบในด้านความรับผิดชอบกฎหมายที่มีประสิทธิภาพและเป็นหลักประกันสิทธิให้กับประชาชนได้

2. การนำหลักการความรับผิดชอบทางกฎหมายมาใช้ในไทยจะต้องมีความสอดคล้องกับหลักจารีตประเพณีท้องถิ่นของประเทศไทย

3. ควรมีการอบรมสร้างความเข้าใจให้ประชาชนทราบถึงหลักนิติธรรมสากลอย่างถ่องแท้ เพื่อให้รู้ว่าตนมีสิทธิหน้าที่ใด ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดบ้าง จึงจะสามารถใช้หลักนิติธรรมสากลเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้

4. ควรนำเอาตัวชี้วัดด้านความรับผิดชอบทางกฎหมาย การบริหารกิจการยุติธรรม และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมาใช้กับประเทศไทย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความเป็นธรรมแก่การอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับคู่ความ

5. หากมีการนำตัวชี้วัดด้านหลักนิติธรรมสากลมาใช้ ควรอาศัยตัวชี้วัดของภูมิภาคเอเชียเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเป็นตัวชี้วัดของไทยเอง

6. หลักนิติธรรมสากลเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น ทีมผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอของผู้เข้าร่วมสัมมนาถ้าต้องการให้ประสบผลสำเร็จในทางปฏิบัติ มีความเสมอภาคกับทุกฝ่าย จะต้องมีการพยายามมากพอ ได้แก่ งบประมาณ เครื่องมือ และบุคคล

7. หลักนิติธรรมเป็นหลักที่ได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจากประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เนื่องจากในระบบกฎหมายดังกล่าวศาลมีอำนาจมาก ในยุคแรกหลักนิติธรรมจึงมีขึ้นเพื่อจำกัดการใช้อำนาจของศาลไม่ให้ศาลใช้อำนาจตามอำเภอใจ แต่ประเทศไทยใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งเน้นกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นบ่อเกิดหลัก นิติวิธีจึงแตกต่างกัน การนำหลักนิติธรรมมาใช้จึงต้องใช้ความระมัดระวัง

8. น่าจะมีการศึกษาวิจัยต่อยอดจากโครงการนี้ เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการนำร่อง เพราะเน้นการศึกษาวิจัยโดยมองบริบทระหว่างประเทศ ซึ่งจะต้องนำมาศึกษาวิจัยในบริบทประเทศไทยต่อไปว่าตัวชี้วัดใดที่เหมาะสมกับประเทศไทยบ้าง

รายการอ้างอิง

บรรเจ็ด สิงคะเนติ. (2543). *หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. (2551). *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948*. วันที่ค้นข้อมูล 8 ธันวาคม 2556, เข้าถึงได้จาก <http://www.deepsouthwatch.org/sites/default/files/udhr-th-en.pdf>

Agrast M., Botero J. C. and Ponce A. (2011). *WJP Rule of Law Index 2011*. Washington, D. C.: The World Justice Project.

Arold, N. L. (2007). *The Legal Culture of the European Court of Human Rights*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

Cohen, D., Kevin, T. & Mohan, M. (2011). *Rule of Law for Human Rights in the Asean Region: A Base-line Study*. Jakarta: Human Rights Resource Centre.

Dicey A. V. (n.d.). *Chapter IV: The Rule of Law: Its Nature and General Applications*. Retrieved October 22, 2013, from http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1714&chapter=142136&layout=html&Itemid=27

Hayek F. A. (2006). *The Road to Serfdom*. New York: Routledge.

Human rights and economic crisis: the response of the United Nation system. (n.d.). Retrieved October 22, 2013, from <http://www.cesr.org/downloads/untun.crisis.briefing.august.2011.pdf>.

Mo Ibrahim Foundation. (2013). *Ibrahim Index of African Governance SUMMARY*. Retrieved October 22, 2013, from <http://www.moibrahimfoundation.org/iiag-methodology>

Organization of American States. (2008). *Guidelines for preparation of progress indicators in the area of economic, social and cultural rights*. document OEA/Ser.L/V/II.132.

Schabas, W. A. (2011). *An Introduction to International Criminal Court* (4th ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Tamanaha, B. Z. (2009). *On the Rule of Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Theo, J. & Jonathan H. (2003). *History and Importance of the Rule of Law, The World Justice Project. Rule of Law Index 2012-2013. The Rule of Law Institute's Principles. The Rule of Law Institute of Australia*. Retrieved December 9, 2013, from <http://www.ruleoflaw.org.au/principles/>.

The Rule of Law Institute's Principles. (2013). Retrieved August 13, 2013, from <http://www.ruleoflaw.org.au/principles/>

The United Nations General Assembly Resolution 67/1 (A/RES/67/1).

The United Nations Rule of Law Indicators: Implementation Guide and Project Tools. (2009). 2009 BLUEPRINT ON THE ASEAN POLITICAL-SECURITY COMMUNITY Adopted by the the Heads of State/Government at the 14th ASEAN Summit in Cha-Am, Thailand on 1 March 2009.

United Nations. (2013). *What is the rule of Law, United Nations Rule of Law.* Retrieved December 9, 2013, from http://www.unrol.org/article.aspx?article_id=3
